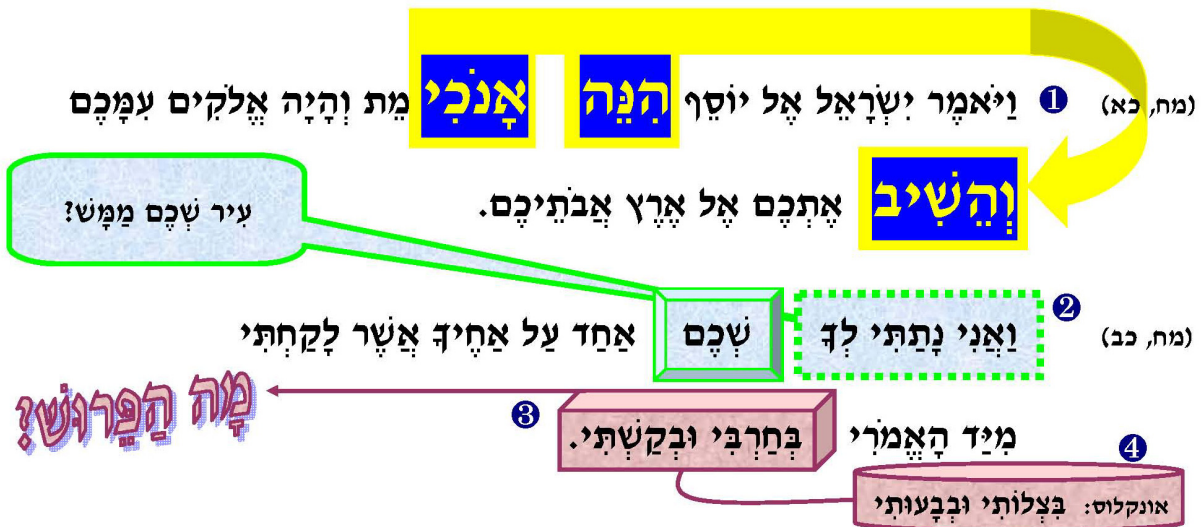

רלדזל

בס"ד

1. מזוע אמר יעקב אבינו 'הנה', ומזוע 'אנכי' במקום 'אני', ומה פונתו באומר 'והשיב'?
2. 'ואני נתתי לך שכם' - מזוע נתן לו יעקב? ומזוע נתן לו 'שכם'?
3. מה פרוש המלים 'בחרבי ובקשתי'?
4. מזוע בתרגום אונקלוס נמשלה תפלה לחרב וקשת?

ויזוי

1. מזוע אמר יעקב אבינו 'הנה', ומזוע 'אנכי' במקום 'אני', ומה פונתו באומר 'והשיב'?

במדרש (בראשית רבה צו, ו) מובא: "בר אחוי דרבי יוסי [דרש פאן לומר]: שלשה סימנים נתן להם [יעקב] הזקן [לישראל, על גאלתם ממצרים, ואלו הם]: הבא [מי שיבא לגאל] בסגנון שלו [ויאמר] אנכי, והממנה מכם זקנים [מיד פשיבא אליכם], ואומר לכם [את הבשורה בלשון] פקד [שלשה סימנים הם לידע שאמנם] זה הוא הגואל [וזה נרמז פאן בכתוב. 'הנה' - הראה להם הסימנים, 'אנכי' - זהו לשון הגאלה, 'והשיב' - מלשון 'והושיב', שיושיב דינים]. וכתב רש"י (דברים לג, כח): "הברכה שברכם יעקב ... כעין הבטחה שהבטיחם יעקב (בראשית מח, כא) 'והיה אלקים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם'."

וּפְרַשׁ הַרְשָׁבִים: "וַיֹּדַע אֲנִי שְׁאֲחָרֵי מוֹתֵי יְהוָה אֱלֹקִים עִמָּכֶם וְהִשִּׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם לְאַחַר ד' מֵאוֹת שָׁנָה שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְאַבְרָהָם".

כְּתַב הָאוֹר הַחַיִּים הַקְּדוּשׁ: "כְּנִנַת אֹמְרוֹ 'אֲנֹכִי מֵת' וְגו', פְּרוּשׁ שֶׁלֹּא יִחְשְׁבוּ כִּי בְּמוֹת יַעֲקֹב תִּסְתַּלַּק הַשְּׂכִינָה מִבְּיַנְיָהֶם, אֲלָא אֶפְלוּ יָמוֹת יְהוָה אֱלֹקִים עִמָּהֶם וְאוֹמְרוּ 'וְהִשִּׁיב' וְגו', הוֹדִיעוּ שִׁיְהִיו נִפְקָדִים לְשׁוּב שְׁבוּתָם בְּאֵין סֶפֶק בְּדָבָר וְדַקְדָּק לֹאמֵר 'אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם', כִּי הָאֶרֶץ לְאֲבוֹת נִתְּנָה וְהֵם זָכוּ בָּהּ, לֹא לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וּמֵעַתָּה יֵשׁ בְּיַדִּי 'לְתַת לָךְ שְׂכָם אַחַד' וְגו', כִּי בְּזֶה תִצְדָּק הַנְּתִינָה מִמֶּנּוּ אֵלָיו, וְהוּא אֹמְרוֹ 'וְאֲנִי נִתַּתִּי לָךְ' וְגו' וְגַם לְדַבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (ב"ר צו, ו) כִּי שְׂכָם זֶה כְּמִשְׁמָעָה שֶׁבָּאוּ בְּנֵי יַעֲקֹב עַל חֲלָלֵיהֶם, אֵף עַל פִּי כֵּן זֹלַת זְכוּת אֲבוֹת בְּאֶרֶץ, לֹא יִזְכָּה בָּהּ יַעֲקֹב וְלֹא בְּנָיו".

2. 'וְאֲנִי נִתַּתִּי לָךְ שְׂכָם' - מִדּוּעַ נָתַן לוֹ יַעֲקֹב? וּמִדּוּעַ נָתַן לוֹ 'שְׂכָם'?

כְּתַב רַש"י: "לְפִי שֶׁאֵתָּה טוֹרַח לְהַתְּעַסֵּק בְּקַבּוּרְתִּי, וְגַם אֲנִי נִתַּתִּי לָךְ נִחְלָה שֶׁתִּקְבֵּר בָּהּ, וְאִי זֶה, זֶה שְׂכָם, שֶׁנֶּאֱמָר (וַיְהוֹשֻׁעַ כד, לב) 'וְזֹאת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעֵלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשְׂכָם'. 'שְׂכָם אַחַד עַל אַחִיךָ' - שְׂכָם מִמָּשׁ, הִיא תְּהִיָּה לָךְ חֶלֶק אַחַד יִתְּרָה עַל אַחִיךָ".

וּפְרַשׁ הַרְמַב"ן: "אַחֲרֵי שֶׁבָּרַךְ אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וְעִשָׂאֵם שְׁנֵי שְׁבָטִים, חָזַר עַל יוֹסֵף וְאָמַר לוֹ, 'הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת, וְהָיָה אֱלֹקִים עִמָּכֶם בְּגָלוּת לְהַצִּיל אֶתְכֶם מִכָּל צָרָה, וְתִפְרוּ וְתִרְבוּ מְאֹד, וְיָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם לְנַחַל אוֹתָהּ. וְאֲנִי כִּבֵּר נִתַּתִּי לָךְ בְּאֶרֶץ הַחֶלֶק הָאֶחָד אֲשֶׁר בְּיַדִּי לְתַת, וְהוּא חֶלֶק הַבְּכוּרָה, לְהִיוֹתָךְ בּוֹ יֵתֵר עַל אַחִיךָ מִיּוֹם שֶׁלִּקְחָתִי אוֹתוֹ מִיַּד הָאֲמֹרִי בְּחָרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי. וְזֶה כֹּל פִּיּוֹס לְיוֹסֵף וְאֶהְבֶּתוּ אוֹתוֹ, כִּי הוֹדִיעוּ שֶׁנָּתַן לוֹ הַבְּכוּרָה לְהִיוֹת בְּנָיו מֵעַתָּה מִתְּבָרְכִים לְהַעֲשׂוֹת שְׁנֵי שְׁבָטִים גַּם בְּדַגְלֵי הַמִּדְבָּר וּחֲנֻפַת הַנְּשִׂאִים, וְגַם הַחֶלֶק אֲשֶׁר לוֹ בְּנִחְלָה נָתַן לוֹ שִׁיזְכָּה בּוֹ כְּאֲשֶׁר יִכְבְּשׁוּ הָאֶרֶץ בְּחָרֵב וּבְקִשְׁת׃ וּבְמִלְחָמָה. וְהִנֵּה אָמַר לוֹ, עֲשִׂיתִי עִמָּךְ כֹּל הַטּוֹבָה שֶׁיִּכְלַתִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ, לַעֲת שֶׁהִיִּיתִי יָכֹל לַעֲשׂוֹתָהּ. כִּי אֵין בְּרָשׁוֹת יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ רַק שְׂכָם אַחַד, שֶׁאֵין בִּידוֹ לְגַזֵּל מֵאַחַד מִבְּנָיו אֶת נִחְלָתוֹ, רַק הַבְּכוּרָה הִיְתָה לוֹ לְתַת אוֹתָהּ לְטוֹב בְּעֵינָיו, וְהִנֵּה נָתַן אוֹתָהּ אֵלָיו".

וְכַתֵּב הַסְּפוּרָנוּ: "וְאֲנִי הִנֵּה אֲמַנֵּם לֹא עֲבַרְתִּי נִחְלָה כֹּלֵל כְּשֶׁנִּתַּתִּי לָךְ שְׂכָם אַחַד עַל אַחִיךָ בְּאֶרֶץ אֵף עַל פִּי שֶׁהִיא אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם בְּלַעֲדִי, כִּי נִתַּתִּי לָךְ מֵה שֶׁלִּקְחָתִי מִיַּד מִי שֶׁהוּא

וּפְרַשׁ הָאָזְנִים לַתּוֹרָה: "רבו בָּזָה הַפְּרוּשִׁים. וַיּוֹנְתָן בֵּן עוֹזִיאֵל תַּרְגָּם שְׁזו עִיר שְׁכָם, שָׁנְתָן יַעֲקֹב לְיוֹסֵף מִלְּבַד חֶלְקוֹ וְכֵן הוּא בַּמְדַּרְשִׁים. וּבְבִרְאשִׁית רַבָּה נָתַן טַעַם לָזֶה, בֵּן שְׁהַשְׁכִּים וְלֹא עָשִׂיתָ כְּמַעֲשֵׂיהֶן תִּהְיֶה הַשְׁכָּם בְּחֶלְקָהּ. וְנִדְחְקוּ הַמְּפָרְשִׁים לְפָרֵשׁ דָּרָשׁ זֶה. וְנִרְאָה לֹדְמָה, שֶׁכָּךְ אָמַר יַעֲקֹב: בֵּן שְׁהַשְׁכִּים לְרֵדֶת לַגְּלוּת, וְהָיָה עֲבָרִי אַחַד בְּמַדִּינָה מְלֵאָה כְּשָׁפִים וְזִנּוּת וְלֹא עָשִׂיתָ כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם, לְפִיכָךְ תִּהְיֶה שְׁכָם בְּחֶלְקָהּ. וְשְׁכָם הִיא עִיר הָרֵאשׁוֹנָה, שֶׁכִּבְּשָׁה יַעֲקֹב מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; וַיּוֹסֵף הוּא הַיְהוּדִי הָרֵאשׁוֹן, שֶׁיִּצְאָ לַגְּלוּת; וְלְפִיכָךְ נִתְּנָה לוֹ. וְאִם תֹּאמְרוּ שְׁשְׁכָם מְגִיעָה לְשִׁמְעוֹן וְלוֹי, שֶׁהֵם כְּבָשׂוּהָ - לֹא כִּךָ הָיָה מַעֲשֵׂהָ, שֶׁהָרִי הָאֱמֹרִי רָדַף אַחֲרֵינוּ עַד שֶׁעֲמַדְתִּי בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי בְּשַׁעַר שְׁכָם וְגִרְשָׁתִי אוֹתָם (ב"ר פ'צו). הָרִי שֶׁ-לְקַחְתִּי (אֲנִי) מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי, אֵת שְׁכָם, וְרִשְׁאֵי אֲנִי לְמוֹסְרָה לְיוֹסֵף."

3. מה פרוש המלים 'בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי'?

כְּתַב רַש"י: "בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי - הִיא חֲכָמְתוֹ וְתַפְלָתוֹ."

וְכַתּוּב בְּפֵרוּשׁ בְּעֵלֵי הַתּוֹסֵפוֹת: "לְאַחַר שֶׁהֲרִגוּ שְׁמַעוֹן וְלוֹי אֲנָשֵׁי שְׁכָם נִתְקַבְּצוּ כָּל סְבִיבוֹתָיו לְהִרְגָם. בָּא יַעֲקֹב וְחָגַר חַרְבּוֹ וְקִשְׁתּוֹ וְעָמְדוֹ כָּל הַשְּׁבָטִים. וְנִפְתְּלֵי נָשָׂא אֵת יְהוּדָה עַל כְּתָפָיו וְהִרְגוּ כָּל אוֹיְבֵיהֶם. שָׁאַל יַעֲקֹב לְבָנָיו לְאַחַר מַלְחַמָתָם מִי עָשָׂה יוֹתֵר בְּמַלְחָמָה אֲנִי אוֹ אַתֶּם? אָמְרוּ לוֹ: אֲבִינוּ, אַתָּה זָקֵן וּמָה יְכַלֶּתָ לַעֲשׂוֹת? אָמַר לָהֶם: עַתָּה תִּרְאוּ לְמִי הַכַּח. הוֹלִיכֶם יַעֲקֹב אֶצֶל שַׁעַר אַחַד וְנָעַל אוֹתָהּ. דָּחְפוּ כָּלֶם לְנִגְדּוֹ וְלֹא יָכְלוּ לְפֹתְחָהּ. מִיַּד הוֹדוּ לוֹ שֶׁעַל יָדוֹ נִעְשְׂתָה הַמַּלְחָמָה וְהִינּוּ הָא דְכָתִיב 'בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי'."

פִּרְשׁ רַבִּינוּ בְּחַיִּי: "וּמָה שֶׁאָמַר 'בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי' לֹדְמָה כִּי אֶרֶץ כְּנַעַן לֹא תִכְבָּשׁ לְפָנֵיהֶם כִּי אִם בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי. וְרַמְזוּ לָמָּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (יהושע יא, יט) 'לֹא הָיְתָה עִיר אֲשֶׁר הִשְׁלִימָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּלִתֵּי הַחַיִּי יִשְׁבִּי גִבְעוֹן אֵת הַכָּל לְקַחוּ בְּמַלְחָמָה', כִּי מֵאֵת ה' הָיְתָה לְחֹזֶק אֵת לָבָם לְקִרְאֵת הַמַּלְחָמָה אֵת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחֲרִימָם. וְהָיָה לוֹ לֹדְמָה בְּחַרְבֵי וּבְקִשְׁתִּי, וּמָה שֶׁיַּחֲסֵם

ואונקלוס שתרגם בצלותי ובבעותי לזה כוון, כי מלת 'בקשתי' עשה מלשון בקשה על כן תרגם בעותי, ומה שתרגם 'בחרבי' - בצלותי, מפני שהתפלה מגינה על האדם כחרב ביד גבור. או יהיה בחרבי בזכות התורה, שהרי האבות ידעוה בשכלם וקימו אותה עד שלא נתנה. וכן דרשו בייעקב (בראשית לב, ה) 'עם לבן גרתי' שקיים ברשותו תרני"ג מצות, ומצינו שהתורה נמשלה לחרב פיפיות והוא שדרשו רז"ל (תהלים קמט, ו) 'וחרב פיפיות בידם', התורה דומה לחרב פיפיות שהיא אוכלת משני צדדין, וכן כתוב בלוחות (שמות לב, טו) 'מזה ומזה הם כתבים'."

4. מדוע בתרגום אונקלוס נמשלה תפלה לחרב וקשת?

הסביר הנצי"ב מוולוז'ין: בשעת המלחמה המשימה העקרית היא לפגוע במלך או בשר הצבא של האויב, והללו עומדים הרחק, מקפים בחילים רבים. לכן, בתחלה אווזים בחרב ומפילים את השומרים החוצצים בין הלוחם ובין המטרה, ואז כשמתפנה שדה הקרב עד כמטחוי קשת, אווזים בקשת ויורים על המלך. כך באר הנצי"ב מוולוז'ין את הפסוק: 'אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי', מתרגם אונקלוס: בצלותי ובעותי. וכן בגמרא (בבא בתרא קכג.) בארו: "בחרבי זו תפלה, בקשתי זו בקשה". הראשונה היא התפלה הקבועה שתקנו חז"ל לכל ישראל, והאחרונה היא התפלה הפרטית שמתפלל אדם לצורך השעה. ונבאר מדוע נמשלו הללו לחרב ולקשת? עקר המטרה היא להשיג את מבקשנו מאת ה'. אולם היות שמשטינים ומקטרגים עומדים וחוצצים בינינו לבין אבינו שבשמים, והם מעכבים בעד התפלה מלהתקבל. לכן בראשונה באה התפלה הקבועה ומסלקת את המכשולים, ואז יכולה להגיע גם בקשתו הפרטית של היחיד אל מטרתה, והקב"ה יקבל את משאלות לבו של האדם לצרכי השעה. על האדם לדעת שמעלות רבות ונשגבות ישנן לשני סוגי התפלה: תחלה עליו להשתדל שהתפלה הקבועה, אותה קבעו אנשי

שאל הרבי מקוצק: מה טעם נמשלה תפלה לקשת? כי כשם שבקשת, כל מה שאדם מושך אליו יותר את המיתר - הרי החץ מרחיק יותר לעוף. כך גם בתפלה, כל כמה שאדם מתרכז יותר בכונת הלב - מרחיקה התפלה יותר לעלות ולבקוע שחקים ...

מִרְן הַגְּרִי"ז מְבַרֵּסֵק הַסְּבִיר אֵיךְ לְמַשֵּׁךְ יוֹתֵר אֶת הַמִּיתֵר: חֶרֶב הוּא כְּלִי שֶׁבְּעֲצֻמוֹ חוֹתֵךְ וְהוֹרֵג, אֲבָל הַקֶּשֶׁת כָּל כֹּחָ בָּא מִן הַיּוֹרָה, שֶׁבֶן הַחֲצִים עֲצָמָם אֵינָם יְכוּלִים לִפְגֹּעַ. עַל תְּפִלַּת הַיְחִיד מְצִינּוּ שְׁאֲמָרוּ "כָּל שֵׁיִשׁ לוֹ חוֹלָה בְּבֵית יִלָּךְ אֲצֵל חָכֵם וַיִּבְקֹשׁ עָלָיו רַחֲמִים" (בבא בתרא קטז). וְהֵינּוּ שְׁלֵא כָּל הַמְּבַקֵּשׁ בְּקֶשֶׁה פְּרֻטִית נֶעְנָה, אֲלֵא רַק הַחָכֵם תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת. לְכֶךָ תְּפִלָּה קְבוּעָה נִמְשָׁלָה לְחֶרֶב, אֲשֶׁר בְּכַח עֲצָמָה הִיא מוֹעִילָה וּפּוֹעֵלָת, וְאֵינָה תְלוּיָה בְּאָדָם הַמִּתְפַּלֵּל, וְאֵלּוֹ תְּפִלַּת הַיְחִיד מְשׁוּלָה לְקֶשֶׁת, אֲשֶׁר אֵךְ מִכַּח מִי שְׁמוֹתָהּ וַיּוֹרָה בָּהּ הִיא פּוֹגַעַת. וְכִכֵּל שֶׁכַּח תְּפִלָּתוֹ גְּדוּל, כֶּךָ תְּפִלָּתוֹ מִתְקַבֵּלָת.

מובא במדרש (בראשית רבה צו, ו): 'ואני נתתי לך שכם ... בחרבי ובקשתי', במצות ובמעשים טובים".

וּפְרַשׁ הַקְּהֵלֶת יִצְחָק: בְּנֶהֱגָ הוּא בְּמִלְחָמָה, שֶׁבְּתַחֲלָה מִשְׁתַּמְשֵׁים בְּקֶשֶׁת כְּדֵי לִירוֹת בְּאוֹיֵב מִרְחוֹק, וְרַק לְאַחַר מִכֵּן, כְּאֲשֶׁר הָאוֹיֵב מִצְּלִיחַ לְהַתְקַרֵּב פְּנִים אֶל פְּנִים, מִשְׁתַּמְשֵׁים בְּחֶרֶב. וְאֵלּוֹ הָיָה כָּאֵן הַמְּכֻוֵן לְחֶרֶב וְקֶשֶׁת פְּשוּטוֹת, הָרִי צְרִיף הָיָה לוֹמֵר תַּחֲלָה 'בְּקֶשֶׁתִי' וְאַחַר כֶּךָ 'בְּחֶרֶבִי'. אֲלֵא, יֵשׁ לְהַסִּיק מִזֶּה שֶׁהַמְּכֻוֵן כָּאֵן לְמִצְוֹת וּלְמַעֲשֵׂים טוֹבִים, וְהַמִּלְחָמָה - מִלְחָמַת הַיִּצָּר הִיא, וּבְמִלְחָמַת הַיִּצָּר הַסֹּדֵר הוּא אֲמָנָם הַפּוֹף - בְּתַחֲלָה מִתְנַהֵל הַמַּאֲבָק מִקְרוֹב, כְּדֵי לְגַרֵשׁ אֶת הַיִּצָּר מִתּוֹךְ הַלֵּב, לְאַחַר שֶׁקָּנָה לוֹ שֵׁם שְׁבִיתָה עוֹד מִיּוֹם הַלְּדָה - 'כִּי יִצָּר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו' (בראשית ח, כא). וְרַק לְאַחַר מִכֵּן, מִשְׁכָּבֵר גֵּרֵשׁ הַיִּצָּר, יֵשׁ לְנַהֵל נִגְדוֹ אֶת הַמִּלְחָמָה מִרְחוֹק, שְׁלֵא יוֹכֵל לְחֹזֵר לְמִקוּמוֹ הַקֶּדֶם. וְזֶהוּ 'בְּחֶרֶבִי וּבְקֶשֶׁתִי' - אֶת מִלְחָמַת הַיִּצָּר מִקְרוֹב וּמִרְחוֹק, נִהְלָתִי בְּעֲזַרַת הַמִּצְוֹת וְהַמַּעֲשֵׂים הַטוֹבִים ...

וּמְצִינּוּ בְּאוֹר נוֹסֵף שֶׁל הַגָּאוֹן וְהַדְּרָשָׁן רַבִּי עֲזַרְיָה פִּיג'וֹ: יֵשׁ הַבְּדֵל בֵּין פְּעֻלַּת הַחֶרֶב לְפְעֻלַּת הַקֶּשֶׁת, הַחֶרֶב נּוֹעֵדָה לְלַחֵם עִם הָאוֹיֵב בְּקֶרֶב פְּנִים אֶל פְּנִים מִקְרוֹב וְאֵין לוֹ כָּל תּוֹעֵלַת כְּאֲשֶׁר הָאוֹיֵבִים רְחוּקִים זֶה מִזֶּה. הַקֶּשֶׁת, לְעוֹמֵת זֹאת, נּוֹעֵדָה לְהִלָּחֵם מִרְחוֹק. וְהֵנָּה, הַיִּצָּר

ופרש האזנים לתורה: תרגום אמר בצלותי ובבעותי. טעם הדרשה, שהיוצא למלחמה, כשהוא רואה את אויבו מרחוק, הוא משתמש בקשתו ויורה בו חצים ואבני בליסטראות בקשת ורק כשהאויב מתקרב אליו, או כשהוא נס ורודפים אחריו ומשיגים אותו, אז מכים אותו בחרב, הפועלת רק מקרוב. וכן אמר דוד: 'כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני' (תהלים מד, ז), והקדים קשת לחרב, כדרך השמוש בהם. ולמה הקדים יעקב ואמר 'בחרבי לפני ובקשתי', אם הכוונה היא על החרב וקשת ממש? אלא נראה מזה, שהכוונה היא על "צלותא ובעותא", והינו על קריאת שמע שדומה לחרב, כדאמרן (ברכות ה): כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוחו חרב של ב' פיפיות בידו, שנאמר: 'רוממות קל בגרונם וחרב פיפיות בידם' (תהלים קמט, ו), כי על ידי קריאת שמע מזיקין בדלין הימנו (שם). וממילא בדלין על ידי קריאת שמע המזיקין והמקטרגין על תפלתו והיא מתקבלת, וזהו: "בצלותי ובעותי".